

kus tájegységi jellemzőre. A református és ortodox (helyenként neoprotestáns kiségyházi) kölcsönhatások együttléte, hagyományos gazdálkodási formák harmonikus átalakulása mellett a szokásbeli és etnikai életmód-elemek megléte adott alapot a kutatásra, új elméleti keretek megformálására, és érdemi feldolgozási lehetőséget kínált olyan vizuális rögzítésre (fotó, film) is, mely kellő komplexitással, narratív és kritikai értelmezési tónusban tette megközelíthetővé az együttlések konvencionális módjait, helyszíneit, szenzitív témaköreit.

A kötet három terjedelmes egységből az első az oktatóké, a második a diákoké, a harmadik mintegy „függeléként” csatolt dokumentumfilm DVD-anyaga és leírt szövegkönyve, amelyben a „megvagyunk mi egymás mellett...” kötet cím is árnyalt értelmet kap. E három összehangolt szerkezeti dimenziót Bán András vizuális antropológiai megközelítése, továbbá Dallos Csaba terepmunka-példáiból felmutatott, elbeszélés-reprezentációkat felvonultató filmes kutatói írása köti át az oktatói-tudományos szint felől a szövegkönyvi zárófejezethez, részint pedig a diákok formálta esettanulmányokhoz. A kollektív kötet harmonikusan tükrözi a miskolci antropológusok konzekvens létformáját, melyben diák és oktató, fotós és kutató, elemző és adatgyűjtő mindenütt együtt, partnerségi összefogásban keres és fedez föl, formál tanulmányt vagy oszt meg empirikus kutatási tapasztalatot egymással és olvasóival, sőt magukkal a helyiekkel is állandósult viszonyt alakít ki. A kötet bevezetője (Biczó Gábor és Kotics József kutatási narratívájával) mintegy összképpel körvonalazza a vállalást, Biczó Gábor elméleti fejezetei a Tövishát vegyes lakosságú színtereiről, illetve az etnikai együttlés egyensúlyhelyzet-elméletének szinte tudástörténeti regiszterbe illesztésével, továbbá Kotics József megélhetési stratégiákról formált etnikai értékdimenziói adnak keretet a kötet további írásainak, egyetemi hallgatóik önálló és komoly elemzéseinek. Keresztury Ágnes tradíció és migráció bősházi változásairól, Osgyáni-Kovács Kitti (amúgy OTDK-küldöndijas és valóban értékes) völcsoi közösségvizsgálata a hiányzó közös lételemekekről és kváziközösségi életjelekről, majd Mészáros-Nagy Éva női normákról, szerepekről és normaszegésről készített áttekintése Monóról, végül Ujhelyi Anna magyar-román együttlés-összképe a bősházi globális/lokális folyamatokról... – összességükben az utóbbi idők egyik legtanulságosabb és legizgalmasabb leképezéseinek, komplex kultúrakutatási példázatainak egyikét adják az interkulturális rejtelmek terén.

Etnikai, világképi és adaptációs stratégiák, közös terek, változó idők és kultúraközi találkozássok-érintkezések megannyi formáját felmutató írások ezek, melyek az „interpretációk interpretációi” mellett a térségi kultúrák egy sajátos dimenziójába vezetnek, jelenkori múltban, időtálló példák-kal. Kritikai kultúrakutatásban és közösségismeret terén egyformán.

Nyomárkay István: Szláv szomszédaink. Bp. Akadémiai Kiadó, 2013. 138 p. / Pont könyvek 5./

Zoltán András

Az Akadémiai Kiadó új ismeretterjesztő sorozatának eddig megjelent kötetei közül egyértelműen Nyomárkay István könyve az, amely témájánál fogva legközelebb áll az *Ethnographia* olvasóihoz. Az ismertetett mű a laikus olvasók számára készült, nem helyettesítheti a címben jelzett szláv szomszédainkra vonatkozó enciklopédikus műveket, viszont rövideége folytán felkeltheti az érdeklődést a címben jelzett téma iránt.

A bevezető fejezetekben a szerző mesterére, Hadrovics Lászlóra hivatkozva megemlíti a közép-európai népek szellemi rokonságát, ami többek között a nyelvi és kulturális kölcsönhatások eredménye, majd tágabban kitekint az európai nyelvek közös vonásaira, amelyek nem kis mértékben a görög–latin nyelvi és kulturális hagyomány feldolgozása során alakultak ki. A szűkebb (közép-eu-

rópai) és a tágabb (összeurópai) areát egyaránt jellemzi, hogy egymástól eltérő eredetű, sokszor más nyelvcsaládba tartozó nyelvek alakítottak ki egymásnak nagymértékben megfeleltethető, egymásra viszonylag könnyen fordítható fogalmi rendszereket és képi kifejezőmódokat (frazeológiát), miközben természetesen egyedi jellegükből is sokat megőriztek.

Röviden ismerteti a szláv nyelveket általában, de saját fő kutatási területéhez híven legnagyobb terjedelemben a déli szláv nyelvekről szól, ami indokolt annyiban, hogy itt mentek végbe a legutóbbi évtizedekben fontos változások, miután a szerbhorvát irodalmi nyelv eszméje elbukott. A magyarral közvetlenül szomszédos nyelveknek a szerző a déli szláv nyelvek közül a szlovént, a horvátot és a szerbet, a nyugati szláv nyelvek közül a szlovákot, míg a keleti szlávok közül a ruszint jelöli meg. Ez a megoldás nyilván vitát vált ki, mégpedig nemcsak ukrán részről. A ruszin, mint szomszéd nyelv mellett véleményem szerint az orosz és az ukrán is megemlíthető lett volna.

Az oroszlól esik szó más összefüggésben, mégpedig mint a II. világháború után oktatott idegen nyelvről. De talán érdemes lett volna megemlíteni, hogy bizonyos időszakokban az orosz is hazai nyelvnek számított nálunk, mégpedig korántsem csak akkor, amikor kötelező tantárgy volt az iskolákban.

A könyv központi fejezeteit a szláv nyelvek történetének, rokonsági viszonyainak, a szláv írásoknak és a szláv–magyar nyelvi kapcsolatoknak a bemutatása alkotja. A szerző elsőként a szlávok önnevezésének vitatott eredetét vázolja fel, majd az eredetileg a szlávok összességét jelentő *tót* szavunk jelentésfejlődésének állomásait mutatja be, míg az végül rajta ragadt a szlovákokon. Ezt a távolabbi indogermán (indoeurópai) rokonság bemutatása, majd a szlávoknál használt írásrendszerek (glagolita, cirill, latin) bemutatása követi. „Az indoeurópai nyelvek őshazája” című fejezet egyben az alapnyelv felbomlásának folyamatát és a szlávok kiválását, az összsláv nyelv megjelenését is felvázolja. A következő fejezet („Horvátok, szerbek, szlovének, szlovákok”) a négy közvetlenül szomszédos nép történetét mutatja be dióhéjban. A más helyütt szintén szomszédnak tekintett ruszin népcsoportok történetére itt nem tér ki a szerző.

Érdekesen adja elő a szerző a legrégebb szláv–magyar nyelvi kapcsolatok emlékeit nyelvünkben, a magyar nyelv korai szláv jövevényszavait. A szláv elemek nagyságrendjének hangsúlyozása egyetlen szlavista akadémikusunk részéről azért is elvi fontosságú, mert a laikusok számára is egyértelművé teszi, hogy szlavisztika nélkül nincs magyar nyelvtudomány. Ugyanakkor a szláv elemeknek nyelvünkbe való beágyazottságát látványosan lehetett volna a közszavakon túl tulajdonnevekkel is illusztrálni, például *Damjanich, Knezich, Kossuth, Kovács, Kádár, Molnár, Horvát(h), Pest, Csongrád*.

Régi szláv jövevényszavaink eredetét tekintve a szerző Kniezsa Istvánra hivatkozva arra az álláspontra helyezkedik, hogy nyelvünket nem valamiféle homogén szláv hatás érte, mivel a magyarok elődei nem érintkeztek az összsláv nyelv beszélőivel, hanem csak az egyes szláv nyelveken beszélő népeiséggel, azonban jelzi, hogy mivel „a honfoglalás idején a magyarokat körülvevő szláv nyelvvel határozottan még nem különültek el egymástól, inkább összefoglaló néven déli, keleti vagy nyugati szláv hatásról beszélünk” (62. p.). A két állítás ellentmondását Nyomárkay István sem oldja fel. Ellenben ha N. S. Trubetzkoy (1925) nyomán elfogadjuk, hogy az összsláv nyelv végső határa az utolsó közös indíttatású szláv hangváltozás, akkor azt mondhatjuk, hogy a honfoglaló magyarság a késői összsláv nyelvjárásokat beszélő népesség közé települt.

Kényes kérdést érint Nyomárkay István, amikor „déli, keleti vagy nyugati szláv hatásról” beszél a honfoglalás korában, mert ugyan keleti szláv jövevényszavak jöhettek a magyarba akár már a honfoglalás előtt is, de az ilyenkor felsorolni szokás néhány szó (*tanya, naszád, halom*) egyikéről sem bizonyosodott be kétséget kizáróan, hogy éppen keleti szláv (óorosz/protoukrán) eredetű lenne. Kijelenti ugyan a szerző, hogy nem részletezett „művelődéstörténeti kritériumok” alapján „szláv ere-

detű szavaink nagy többsége déli szláv (óhorvát, szlovén, szerb) vagy szlovák eredetű”, de itt megint jelentkezik a fenti ellentmondás, tudni illik az, hogy a szláv nyelvek ekkor még nem különültek el véglegesen egymástól. Ha a hagyományos felfogás szerint mégis már kialakult egyes szláv nyelvekről beszélünk e korban, akkor már a szerző által is idézett *mezsgye*, *mostoha*, *rozsa* szavak miatt sem maradhatna ki a déli szláv nyelvek felsorolásából éppen a bolgár.

A valódi jövevényszavak után a szerző számba veszi a szláv nyelvi hatás burkoltabb formáit, a szláv mintára alkotott tükörszavakat és tükörjelentéseket. Itt elsősorban Kiss Lajos kutatásaira támaszkodik, s bemutatja, hogy a tükörszavak felbukkanása ott várható leginkább, ahol a jövevényszavak száma is nagy, létrejöttükben a kétnyelvű beszélők játsszák a főszerepet. Ennek meggyőző példája a hét napjainak az elnevezése a magyarban: a *szerda*, *csütörtök*, *péntek*, *szombat* szláv jövevényszó, míg a *kedd* (< *ketted* ‘második’) a hasonlóképpen ‘második’ jelentésű szláv elnevezés tükörfordítása.

A magyar nyelvet ért szláv hatást összegezve a szerző megállapítja, hogy az újabb korban már ritkán válnak szláv szavak összmagyar elterjedésüvé, a szláv hatás leginkább a szomszédos szláv országokban élő magyarok nyelvét éri. Ami a magyar nyelvet a II. világháború óta ért orosz hatást illeti, itt valószínűleg további kutatásokra van szükség. A fordított irányú, magyar–szláv nyelvi kapcsolatok bemutatásánál a szerző természetesen saját szakterületét, a horvát és szerb nyelvet ért magyar hatást ábrázolja a legrészletesebben és a legszínesebben, s itt a horvátban meglévő magyar eredetű szavak mai ismertségére vonatkozó saját empirikus kutatásainak eredményeit is megosztja az olvasóval. A magyarországi szláv nyelvjárások magyar elemeit a horváton kívül szlovák és ruszin példákkal is illusztrálja a szerző.

A könyv befejező fejezetei a szomszédos népek magyarságképét villantják fel. Magyar részről a hézagok eltüntetéséhez, szláv szomszédaink jobb megismeréséhez Nyomárkay István mind egész tudományos életművével, mind most ismertetett népszerűsítő könyvével nagyban hozzájárult.

Előfizetés

Magyarországon és külföldön előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága (1088 Budapest, Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, interneten (hirlapelofizetes@posta.hu) vagy faxon (+36-1-303-3440). Az éves előfizetés díja: 3500 forint. További információ: +36- 80/444-444. Az egyes lapszámok és a korábbi példányok – a Társaság egyéb kiadványaival együtt – megvásárolhatók vagy megrendelhetők a Magyar Néprajzi Társaság Titkárságán (1055 Budapest, Kossuth tér 12.) személyesen vagy interneten (neprajzitasasag@gmail.com). További információk telefonon: +36-1-269-1272. A folyóirat korábbi évfolyamainak elektronikus változata olvasható a világhálón: <http://www2.arcanum.hu/ethnographia>.

Ethnographia is a peer-reviewed academic journal of the Hungarian Ethnographical Society since 1890. Manuscripts and editorial correspondence should be addressed to the editor-in-chief (vigagyula@gmail.com). All contents of *Ethnographia* published between 1890 and 2008 are available in a digitized fulltext format with search options on the internet (<http://www2.arcanum.hu/ethnographia>). *Ethnographia* is distributed by the Hungarian Post Inc. (Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága; 1088 Budapest, Orczy square 1.). It can be subscribed at post offices, in e-mail (hirlapelofizetes@posta.hu) and by fax (+36–1–303–3440). Subscription fee for one year is 3500 HUF (including four numbers a year). Further information about subscription: +36–80–444–444. Current and previous copies of *Ethnographia* as well as other relevant publications can be purchased or ordered at the Secretariat of the Hungarian Ethnographical Society (1055 Budapest, Kossuth square 12, neprajzitasasag@gmail.com). Further information about *Ethnographia* and other ethnographic and folklore publications: +36–1–269–1272.

Ethnographia

A Journal of the Hungarian Ethnographical Society

125.

2014

No. 4.

Advisory Board:

ILDIKÓ LEHTINEN (Finland), JÓZSEF LISZKA (Slovakia), DZENI MADZHAROV (Bulgaria), VILMOS KESZEG (Romania), ISTVÁN SILLING (Serbia), GABRIELLA SCHUBERT (Germany), MÁTYÁS SZABÓ (Sweden)

Editorial Board:

ELEK BARTHA, ÁGNES FÜLEMILE, LAJOS KEMECSI, LÁSZLÓ KÓSA, IMOLA KÜLLÖS, TAMÁS MOHAY, ATTILA PALÁDI-KOVÁCS, FERENC POZSONY, ZSUZSA SZARVAS, GÁBOR VARGYAS

Editor:

GYULA VIGA

Editorial Office Address: Institute of Ethnology, Research Centre for the Humanities,
Hungarian Academy of Sciences [MTA BTK Néprajztudományi Intézet], H-1014 Budapest I.
Országház u. 30. Telephone: (1) 356 99 39
Telephone/telefax: (1) 356 80 58, e-mail: vigagyula@gmail.com

TABLE OF CONTENTS

Articles

- ZOLTÁN NAGY:* „Everyone trembles a bit at bears”:
Being afraid of bears along the river Vasyugan in Siberia 493
- ILDIKÓ HERMINA SZILASI:* Changes of Kuba sculptures of kings 521
- VILMA FŐZY:* Ayahuasca: The international career of an Amazonian narcotic 544
- JÁNOS GYARMATI:* In a buffer zone: a foreign researcher among
the indigenous people of Bolivia 559
- GÁBOR MÁTÉ:* The ethnographic and settlement-historical aspects
of the research on local networks of roads 571

Researchers and researches

- GYULA KOCSIS:* Material culture, society and everyday life
in the middle of the 19th century in Pest-Pilis-Solt county 590
- ALBERT ZSOLT JAKAB:* The social functions of memory
in Cluj between 1440 and 2012 605

Book Reviews

618